П'єр Корнель

Сід

Трагедія

Переклад Максима Рильського

Дійові особи

Дон Фернандо – перший король у Кастілії.

Донна Уррака – інфанта кастільська.

Дон Дієго – батько дон Родріго.

Дон Гомес – граф де Гормас, Хіменин батько.

Хімена – дочка дон Гомесова.

Дон Родріго – коханий Хіменин.

Дон Санчо – закоханий у Хімену.

Дон Аріас, Дон Алонсо – дворяни кастільські.

Леонора – вихователька інфанти.

Ельвіра – вихователька Хімени.

Паж інфантин.

Діється в Севільї.

Акт перший

Сцена I

Хімена, Ельвіра.

Хімена

Направду батько мій так говорив, Ельвіро?
Чи все сказала ти мені поважно й щиро?

Ельвіра

Сама у захваті від графових я слів:
Таку Родрігові шанобу він явив,
Що може в парі стать до вашої любові.
На шлюб дозволити, повірте, він готовий!

Хімена

О, ще раз це скажи! Я хочу знати все!
Бажаю звірити, чи справді принесе
Майбутній день мені те щастя пожадане!
Не знав впину той, хто до розмови стане
Про мрії любосні і здійснення тих мрій!
Не скажеш більше ти, ніж пал говорить мій.
Що він повів тобі? Які ознаки кажуть.
Що не на Санчо він, а на Родріго важить?
Чи не відкрила ти йому без сорома.
Кого я вибрала між ними між двома?

Ельвіра

Ні: я запевнила, що з ними обома ви
Зовсім однакові, і кожен мав право

Ждать і щасливого й сумного рішенця, —
А ви звіряєтесь на розказ від отця.
Він вельми втішився від послуху такого —
Це на обличчі враз я прочитала в нього.
Коли ж бажаєте, я знов переповім
Слова, що кинув він за хвилю перед цим:
"Так – з нею під вінець обидва гідні стати,
Шляхетні лицарі, хоробрі та завзяті.
Ще молоді вони, – а світиться в очах
Чеснота пращурів, уславлена в віках.
А надто я злюбив Родріго. В кожній рисі
Ознаки мужності у нього розлилися,
І стільки рід його героїв славних мав,
Що серед лаврів він родився і зростав.
Старий отець його життя прожив велике,
Не знавши подвигам ні міри, ані ліку;
Ті зморшки, що тепер у нього на чолі.
Нам свідчать, чим він був для рідної землі.
У сина ж батькову я вдачу відчуваю —
І зятя кращого для себе не бажаю".
На раду кваплячись, він більше не хотів
Ні часу гаяти, ні марнувати слів, —
Та досить і того: без довгого вагання
Далося графові гіднішого обрання.
Сьогодні маємо почути новину —
Кому віддасть король пошану голосну,
За вихователя наставивши до сина.
Та певні всі, що граф – щаслива та людина:
Він над усіх узяв і мав осягти
Без перебійників високої мети.
Родріго від отця дістав нехибне слово,
Що нині стане той із графом до розмови
І справу поведе одверто й навпростець.
Ну, от і маєте! Хіба ж сумний кінець?

Хімена

А серце все-таки стискається від болю,
Якусь віщуючи біду мені й недолю.
Одна хвилинка нам зламати може путь
І щастя радісне в нещастя обернуть!

Ельвіра

Пощо тривожитись примарами пустими!

Хімена

Що має статися – хай станеться! Ходімо.

Сцена II

Інфанта, Леонора, паж.

Інфанта

(до пажа)

Хімену йди поклич. Спізнилася вона,
Залінувалася – і з того я сумна.

Паж виходить.

Леонора

Одно цікавить вас і порива питання —
Як розвивається і йде у них кохання.

Інфанта

Нема що дивувать: адже любові лук.
Що серце зранив їй, з моїх узято рук;
Родріго милий став і любий для Хімени,
Сам покохав її – усе це через мене.
Так спрямувавши їх на щастя вірну путь,
Я хочу бачити, – коли ж вони прийдуть?

Леонора

Тим часом із журби, з глибокої печалі
Ви, пані, в'янете і сохнете дедалі;
Невже ж ті почуття, що їм готують рай,
Для серця вашого тяжкий несуть одчай?
Чому, цікавлячись так пильно їх коханням,
Самі таємним ви палаєте стражданням?
Та надто сміливо взялася я питать…

Інфанта

Найтяжчі почуття, що мусимо ховать!
То знай же, знай, яке мене спіткало горе,
І мужності моїй дивуйся, Леоноро!
Любов, страшний тиран, не відає жалю:
Родріго зрікшися, Родріго я люблю.

Леонора

Його ви любите…

Інфанта

Послухай, як у мене.
Почувши це ім'я, забилося шалено
Те серце, що його він, гордий, переміг!

Леонора

Принцесо! Не візьміть за зло порад моїх
І на докори ці не гнівайтесь правдиві.
Згадайте, хто єсте! Як зважитись могли ви
Забуть високий сан і рід високий свій!
Та що б сказав король! Кастілії усій
Якого б завдали тяжкого ви удару!

Інфанта

Ні! краще я прийму щонайстрашнішу кару,
Аніж неславого ім'я своє пов'ю!
На мову я гірку відповіла б твого.
Що мужні вчинки лиш та подвиги високі
У серці гордому тривожать гордий спокій —
І оправдань найшла б, якби шукала їх.
Багато в прикладах і споминах людських.
Але покликання своє я пам'ятаю
І – хоч нечуваним душа огнем палає —
Ще більшим полум'ям у ній сіяє честь.
Єдино гідний шлях для королівни єсть —
Лиш вінценосцеві свою подати руку.
Тому, щоб побороть пекучу в ніжну муку,
я те, чого сама узяти не могла,
Той скарб заказаний Хімені віддала,
Огонь збудила в них, щоб потушити власний.
Тож не дивуй тепер, не докоряй нещасній,
Що шлюбу їхнього нетерпеливо жде!
в йому душа моя рятунок свій найде:
Кохання згасне там, де одцвіла надія,

Огонь без палива померкне і дотліє!
Хай буде боляче – зате кінець один:
Коли дружиною назве Хімену він —
Для сподівань моїх то буде час загину.
Зате врятується мій ум під ту хвилину.
Тим часом мучуся і сохну від жалю:
Родріго вільний ще – і я його люблю;
Бажаю втратити – і втратити боюся, —
І звідси та журба, що день і ніч журюся.
За тим зітхаю я, що кинула сама,
І сум пече мене, і розпач обійма.
Немов душа мені розбилася надвоє:
В ній розум світиться високою метою,
А серце – пристрастю шаленою кипить.
Той пожаданий шлюб і тішить, і гнітить,
І радощі несе, що краще б їх не знати…
В любові й гордості є чарів так багато.
Що чи піде, чи ні Родріго під вінець,
А тільки смерть мені жаданий дасть кінець.

Леонора

Не маю вже чого, принцесо, я казати.
Лиш можу з вами вдвох печалиться й зітхати!
Вам докоряла я – тепер жалію вас!
Та як боролися з коханням ви весь час.
Чесноту гордую за певну взявши зброю, —
То в ній і забуття шукайте, і спокою,
І щирі до небес мольби свої пошліть:
Від муки вас господь окриє й захистить;
За мужність – ласкою правдивою пригріє.

Інфанта

Надії стратити – одна моя надія!

Паж

(увіходить)

З наказу вашого Хімена прибула.

Інфанта

(до Леонори)

Піди зустрінь її!

Леонора

Вам, пані, перейшла
Охота бачитись?..

Інфанта

Я вийду, Леоноро,
Лиш заспокоюсь.
Моє незглибне горе,
О небо правеє, розвій і погаси,
І в груди змучені спочинок принеси!
У щасті іншої свойого я шукаю.
Ті двоє шлюбу ждуть – і я його жадаю.
Пошли ж, о господи, скоріш той день і мить, —
Чи сил мені додай страждати і терпіть!
Як до подружнього ввійдуть вони покою, —
я розлучусь тоді із мукою страшною,
Що серце путами залізними взяла…
Та годі… Треба йти… Хімена прибула —
Ачей розвагу я найду в розмові з нею.

Сцена III

Граф, дон Дієго.

Граф

Король вас милістю одзначув своєю
І те дарує вам, що мав би я дістать:
Ви принца будете кастільського навчать.
За вихователя його особи ставши.

Дон Дієго

Не диво! Наш король сьогодні, як і завше.
Належне сплачує підданцям, що колись
Своїми вчинками для трону придались.

Граф

Високо королі поставлені над нами,
Та помилятися судилось їм так само.
Заслуги вміючи колишні пам'ятать,
Вони сьогоднішніх ладні не помічать.

Дон Дієго

Облишмо речі ці, як вас воно дратує.
Чи гідному король належну честь дарує,
Чи з ласки надав мені високий сан —
Коритись мусимо: він володар і пан.
Своє призначення я гордо буду нести,
Але й у вас теперь прошу ясної честі:
Дочку ви маєте – її Родріго мій
Кохає, все життя ладен віддати їй;

Дозвольте ж під вінець їм пожаданий стати
І дві фамілії достойні поєднати.

Граф

Про інше мріяти тепер ваш має син
І пари кращої шукати буде він.
Коли отець його досяг такої слави.
Учіть же принца ви – на те дано вам право
Як слід народами своїми керувать,
Пошану у людей і пострах викликать.
Карати злочини, нагороджати добрих.
Навчайте ви його і подвигів хоробрих,
І справи ратної взірці йому явіть.
Нехай по-мужньому уміє він терпіть.
Хай бачить з прикладу суворого вояки,
Як цілий день і ніч не сходити з кульбаки
І, по спочинкові у панцері тяжкім,
На ворога свого спадати, наче грім,
І перемоги ждать од власної правиці!

Дон Дієго

На зло заздросникам, усього він навчиться.
Коли життєпис мій уважно прочита.
Там славні подвиги записано й літа,
Там приклади дано, як підбивать народи.
Давати війську лад, чинить гучні походи
І слави славної на полі добувать!

Граф

Та навіч бачити – то краще, ніж читать,
І книги принцові ніякої не треба,

Як приклади живі він має перед себе.
Навіщо ті літа і довгий список їх,
Коли не варт вони одного з днів моїх?
Були хоробрі ви – а я хоробрий нині,
І ця правиця от слугує всій країні.
Була б Кастілія в чужинському ярмі,
Якби я остраху не сіяв між людьми!
І Арагонія здригається, й Гренада,
Коли дзвінка моя із піхов блисне шпага!
Немає того дня, щоб лаврів не вплітав
У гордий мій війок!
І принц би перейняв.
Як слави здобувать оружною рукою,
Як бити ворога – лиш попліч ізо мною.
Тоді він бачив би…

Дон Дієго

Я добре знаю й сам.
Що ви вояк єсте на заздрість воякам:
Служили гідно ви під владою у мене.
А старості мене мороз побив студений —
Ви гідно стали там, де перше я стояв.
Ви – те, що я колись. Чи досить я сказав.
Щоб надто довгої уникнути розмови?
Невже ж не бачите і досі ще того ви,
Чому король мене обрав з-поміж усіх?

Граф

Те, що дістали ви, – узяте з рук моїх!

Дон Дієго

Мені дано лише, чого не варті другі.

Граф

Дається завжди тим, хто більші мав заслуги.

Дон Дієго

Недобрий знак, як помічають їх!

Граф

Свого добилися ви в лестощах низьких!

Дон Дієго

Єдина путь моя – то подвиги високі!

Граф

Король ізглянувся на древні ваші роки!

Дон Дієго

Ні – славу відзначив і мужність він мою.

Граф

Нікому першості я в славі не даю!

Дон Дієго

Хто честі не досяг, той честі не достойний!

Граф

Я недостойний?

Дон Дієго

Ви!

Граф

(дає йому поличника)

Ось нагорода йойна
Нахабі сивому! Носи її, старий!

Дон Дієго

(вихопивши шпагу)

Кінчай же! Без вагань ти першого убий,
Хто в роді славному зажив ганьби страшної!

Граф

Тобі, безсилому, змагатися зо мною?

Дон Дієго

О боже! Міць верни, щоб відплатить йому!

Граф

А! Шпага вибита! Її я не візьму
І не радітиму безславному трофею!
Прощай! Нехай же принд над книгою твоєю,
На зло заздросникам, життя вивча твоє.
Навряд, чи кара ця правдива додає
До списку, де гучні вихвалюються вчинки,
Нову для подивів і для хвали сторінку!

Сцена IV

Дон Дієго

О, люта старосте! О, муко нелюдська!
Та от нащо я жив, нащо моя рука!
В боях трудилася і лаврами квітчалась!
Ті лаври зірвано, і лиш ганьба зосталась!
Правиця, що її шанув вся земля,
Правиця, що не раз самого короля
І цілу державу кріпила й боронила, —
Сьогодні зрадила, нікчемна і безсила!
Жорстокі спомини! У славі вік прожить
І сплямити її в одну-єдину мить!
Дістать від короля найвищий знак пошани,
Щоб обернувся він у горе нечуване!
Хай тріумфує граф! А що ж, старий, тобі?
Чи жить зневаженим, чи вмерти у ганьбі?
Так, графе заздрісний! Доскочив ти свойого!
Ти принцові тепер світитимеш дорогу,
Де до величності простують королі!..
Я, честь утративши, все стратив на землі!
А ти, серед боїв утіхо і порадо, —
Не годен я уже тебе носити, шпаго!
Колись могла ти жах на ворога нести —
Тепер окраса лиш, не оборона ти!

Іди ж до кращих рук! Нехай холодна криця
За схолоднілого відплатить і помститься!

СЦЕНА V

Дон Діего, дон Родріго.

Дон Д і є г о

Ти маєш сміливість, Родріго?

Дон Родріго

Довести
Я б міг це шпагою, якби питав не ти.

Дон Діего

Як радісно мені під хвилю нещасливу
В твоєму погляді побачить іскри гніву!
Це, сину, батьківська в тобі озвалась кров,
Це в юності твоїй — я відродився знов!
Іди ж, дитя, і вмий ганьбу мою велику!
Іди й пометись!

Дон Родріго

За що? ;

Дон Д і е г о

За кривду, що одвіку
Наш рід не знав! Мене ударено в лице!
Нахаба смерть прийняв давно б уже за це,
Якби не зрадила мене стареча сила.
Цю шпагу, що не рік, не два мені служила,
Тобі даю до рук: іди і відплати.
З бундючним ворогом зійтися маєш ти
І сміливість явить у лютому двобої.
Убий — або умри. Та славою гучною
Твого суперника осяяне ім'я.
У полі чистому, Родріго, бачив я
Його в скривавлених, укритих пилом шатах,
Коли в покоси клав він ворогів завзятих.

Дон Родріго

Скажи ж, як зветься він... ,

Дон Д і є г о
Не тільки це ватаг,
Не тільки войовник, уславлений в боях,—
Отець Хімени це...
Дон Родріго
Що? 1
Дон Д і в го
Так,— я розумію
І добре знаю все. Та хто тавра но змив
З ясного імені — тому не варто й жить.
Ще гірше, сину мій, образа та болить,
Яка нам від руки прийшлася дорогої.
Ти чув мої слова — ми скривджені обоє —
Іди ж і відплати за себе й за отця.
Мені лиш плакати, Родріго, без кінця,
Тобі — за месника судилося устати.
Іди, біжи, лети,— скарати чи сконати!

СЦЕНА VI
Дон Родріго
На смерть поранений стрілою, що як грім
У серце влучила і все життя розбила,
Бездольним месником за справедливе діло,
У жертву випадкам принесений грізним,
Незрадного меча не в силі я підняти,—
Стою й не рушусь мов заклятий.
Щасливий видився кінець,
Сіяла радість перед мене —
І от образу мій отець
Дістав із рук отця Хімени.
Які чуття страшні в душі моїй киплять!
Кохання там і честь у битві затялися.
За батька відплатить — коханої зректися!
Любові звіритись — повитшість ізламать!

Прийшло до вибору — або безчестя чорпе,
Або страждання необорне.
Що маю, боже, я вчинить?
Яка дорога перед мене?
Образу лютую простить
Чи покарать — отця Хімени!
Веління гордості і пристрасті полон,
Кохана, батько, честь, єдині чисті мрії...
Життя однаково навіки спопеліє,
Чи серце я стопчу, чи батьківський закон.
Душі одважної пораднице в двобої,
Ти невблаганна, вірна зброє!
Віщуючи покару й гнів,
Навіщо ти в руці у мене?
Щоб долю я свою розбив?
Щоб я убив отця Хімени?
Умерти, зникнути! Живого пе мине
Із рук обранниці трутизна безнадії:
Як не помщуся я — зневагою окриє,
Помщуся — чорною клятьбою проклене.
І хоч презирство я, хоч гнів її побачу —
Навіки наречену втрачу!
Шкода рятунку вже й шукать
І ліків не найти для мене...
Коли сконати — то сконать,
Але не скривдивши Хімони!
Та вмерти, батьківський зламав^*1 заповіт!
Щоб у літописі іспанськім записали
Мене між зрадників, що честь і РІД топтали!
Ім'я знеславили на цілий славне світ!
Коханню слугувать — безумне то бажання,
Коли прийшов кінець кохання!
Так геть спокусу навісну!
Злі думи, пріч ідіть від мене!
На бій піду і честь верну,

Як не вернути вже Хімени!
Мій розум був пригас, та він ясї"ое зпов.^
Не мила, ні! Отець закон мені цайвищий.
Упасти — то впаду на чеснім бойовищі.
І чисту кров проллю, а не зрадлйвУ кРов!
Як обов'язок міг забуть я на хв#линУ?
Вперед — до помсти чи заг#нУІ
Чи міг буть інший рішенець?
Чл інша путь була у мене?
Образу мій старий отець
Прийняв із рук отця Хімени
АКТ ДРУГИЙ
СЦЕНА І
Доп Аріас, Граф.
Граф
Так, правда,— тільки вам одному 4е кажу,-
Погарячився я, переступив межу-
Та вчинок зроблено — нема на цього ліків.
Дон Аріас
Учинок той на вас велике горе скликав,
І лиш покірністю могли б ви королі3.
Страшний, иечувапий затамувати гтв"
Вам оправдань пема, шкода їх і шукати,
Бо тільки здумайте, хто вимага відплати,
Кого ображено! Яка тяжка вина!
На ласку здатися — от рада вам одна!
Граф
У короля в руці моє життя і доля.
2*
19
Дон Аріао
Дійшли ви в запалі надмірної сваволі,
Але король іще ладен це вам простить.
Він каже: я велю. Зробіть, як він велить.
Граф

Для слави й гідності, на полі бою зрослих,
Гріх не такий уже зламати часом послух.
Провина хай тяжка на мене налягла,
Та переважують гучні її діла.
Дон А р і а с
Немає діл таких, щоб можна вимагати
Слузі найкращому у короля заплати.
Одкиньте гордощі! Правдивий той слуга,
Хто чинить, як король від нього вимага.
А з вашої пихи загип для вас постане.
Граф
Лиш пересвідчившись, я вам повірю, пане.
Дон Аріас
Ви забуваєте про королівську міць!
Граф
Хай інші стеляться і упадають ниць,—
Я не боюсь його у всім краю єдиний:
Коли загину я, то й держава загине.
Дон Аріас
Король розгніваний — і не бере вас жах?
Граф
Без мене скіпетра не вдержить він в руках,
Як голова моя впаде к підніжжю трона,
То в нього з голови покотиться корона.
Дон Аріас
На бога, киньте ви цю горду маячню,
Опам'ятайтеся!
Граф
Я знаю, що чиню.
Дон А р і а о
Що ж я скажу йому? І з чим вернусь до нього?
Граф
Скажіть, що честі я не зраджу ні для кого.
Дон Аріас
Таж слово короля — підданцеві законі

Граф

Дарма: перейдено, мій пане, Рубікон.

Дон Аріас

Прощайте! Звірились на себе ви у всьому,

Але ж і лаври вас не захистять від грому.

Граф

Грім по зляка мепе.

Дон Аріас

Глядіть, щоб не побив!

(Виходить.)

Граф

Хай так! Хай тішиться Діего лютий гнів!

Хто смерті сміливо у вічі заглядає,

Для того на землі страшних погроз немає.

Без щастя можу я віка свого дожить,

Та не зостануся без честі ні на мить.

СЦЕНА II

Граф, дон Родріго.

Дон Родріго

Прошу уваги я.

Граф

Я слухаю.

Дон Родріго

Чи знаєш

Ти Дон Дієго?

Так.

Дон Родріго

Чи славу пам'ятаєш,

Якою він навік ім'я своє повив?

Чи тямиш, що усіх цей муж перевершив?

Граф

Ну, може й так.

Дон Родріго

Огонь у погляді мойому —

То спадок батьківський.

Граф

Гаразд — і що ж потому?

Дон Родріго

Ходімо — знатимеш.

Граф

Зухвалець молодий!

Дон Родріго

Вгамуйся! Хто в душі заховує своїй

Чуття шляхетності і честі дух високий,

Той пе зважатиме, чи повні має роки,—

І стане сміливо .між сміливі бійці.

Граф

Ти ж зброї ж не тримав іще в своїй руці —

І хочеш мірятись, безумче, ізо мною?

Дон Родріго

Таких, як я, за мить в руках держати зброю

Навчають гордощі і справедливий гнів.

Граф

Ти знаєш, хто я?

Дон Родріго

Так. Хтось інший би тремтів,

Самого імені злякавшися твойого.

Укрита лаврами життя твого дорога

Мене, одважного, рокує на загин.

Та я устав тепер як месник і як син,

І хай всі дні твої тріумфами повиті —

Неподоланного не може бути в світі.

Граф

Хоробрість, що бринить у мужніх цих речах,

Іще раніше я в твоїх ловив очах.

Я бачив, як ростеш ти лицарем завзятим

І наректи тебе хотів коханим зятем.

Родріго! Тішусь я, що силу ти знайшов

Ім'ям повинності перемогти любов,

Що величчю душі ти подолав кохання,

Що справді гідний ти мого пошанування.
Дочку збиравшися віддать до тебе в дім,
Не помилився я у виборі своїм.
Тепер, милуючись па сміливість безкраю,
До піку юного великий жаль я маю.
Спинися ж! Не ступай на цю фатальну путь:
Замало честі я у тому б міг здобуть,
Якби зборов тебе в нерівному двобої.
Там тільки славою вінчаються герої,
Де небезпека їм перетинає шлях.
А знавши наперед, що ти в моїх руках,
Я каяття собі на цілий вік придбаю.
Дон Родріго
Ціною честі я життя окрити маю?
Хто сміє це казать?
Граф
Іди відсіль.
Дон Родріго
Ходім:
Доволі тих розмов.
Граф
Чи ги в житті своїм
Уже зневірився?
Дон Родріго
Чи ти боїшся смерті?
Так! Правда! Синові годиться краще вмертп,
Ніж батькову ганьбу ганебно пережить.
СЦЕНА III
Інфанта, Хімена, Леонора.
Інфанта
Хімено! Знаю я, душа тобі болить,—
Та вір, що перейде година неспокою,
І хмара, що тепер зависла над тобою,
Як соп, розвіється, розтане, як мана.
Хімена

Шкода! Душа моя сколихана до дна,
Надії вмерли там, і невідклична буря
Мій човник розіб'є об береги похмурі.
Чи знала ж, відала про долю я страшну?
За хвилю перед цим щасливу новину
Я повідала вам, я, люблена, любила,
Ясна мета мені в очах полуменіла.
І раптом — пролунав лихої вісті грім,
Кінець віщуючи надіям золотим.
0 проклята пихо, о гордощі неситі!
Людей найкращих ви вбиваєте на світі!
Пощо я мушу вам тяжку платити дань
І8 невтоленних сліз та із гірких зітхань?
Інфанта
Коли зчинилася та сварка в мить єдину,
То й промине вона так само за хвилину!
Де стільки гомону — не буде лиха там,
1 помирити їх король бажає сам.
А я, щоб знов життя цвіло тобі щасливе,
Ладна зробити все, хоч би і неможливе.
Хімена
Даремні заходи! Хіба ж те слово єсть,
Яке примирює посварених за честь?
Де дві душі злоба і помста охопила,
Не допоможе там ні розум, ані сила;
Хай навіть кожен з них чуття свої втаїть,—
Огонь захований іще палкіш горить.
Інфанта
Погасне той огонь, те полум'я шалене,
Коли ясна любов Родріго і Хімени
В святому шлюбові святий прийме вінець:
То буде радісний незлагоді кінець.
Х і м е н а
І прагну цього я — і марити не смію;
Не знавши їх обох, ще мала б я надію,—

А знавши, в розпачі од вас не потаюсь:
Минулим мучусь я, прийдешнього боюсь.
Інфанта
Та хто страшний тобі? Хто? Дід той нездужалий?
Х і м е н а
Родріго — сміливий!
Інфанта
Там сміливості мало,
Де супротивником дозрілий муж стоїть.
Він надто молодий.
Х і м е н а
Дозріє він умить,
Як помста виведе його на поле бою!
Інфанта
Єдиним словом ти у нього вирвеш зброю:
Тебе кохаючи, скориться він тобі.
Х і м е н а
Та чи ж поможе це лихій моїй журбі?
Скориться — і впаде на нього вічний сором,
А не скориться — я впаду під вічним горем.
Чи ніжній пристрасті він перевагу дасть,
Чи обов'язок тут появить більшу власть,—
Мене хоч стид поб'є, хоч мука нескінченна!
Інфанта
Високий має дух сумна моя Хімена,
І думки ницої довіку не прийме.
Та що, коли в полон рука моя візьме
Твого коханого, щоб — сміливістю повен —
Примирних він не міг зламати перемовин,—
Чи заспокоїться тоді душа твоя?
Х і м е н а
Принцесо! На таке пристану радо я!
СЦЕНА IV
Інфанта, Хімена, Леонора, паж.
Інфанта

(до пажа)
Поклич Родріго нам.
Паж
Із графом віп...
Хімена
О мати
Господня!
Інфанта
Що ж, кажи...
Паж
Покинули палати
І вдвох пішли...
Хімена
Самі?
Паж
Так. І здалось мені,
Що сперечалися.
Хімена
Нема рятунку, ні!
На поєдинкові одному з них умерти! —
Принцесо! Вибачте за порив цей одвертай...
СЦЕНА V
Інфанта, Леонора.
Інфанта
О, муко! Ні межі не маєш ти, ні дна.
Хімени жаль мені — та постать чарівна
її коханого встає перед очима.
І страшно здумати: та грань, яка між ними
Від цього колоту навіки залягла,
Моєму серцеві надію подала,
Що може...
Леонора
Як? Ізнов ганебне те кохання
Шляхетну душу вам тривожить, ясна пані?
І її ф а и т а

Ганебним не :ювп мойого почуття,
Ію дорого воно для мене над життя,
І маєш ти його віднині шанувати.
Сама я з пим борюсь — не можу подолати
І лину в безумі до того, хто тепер
Хоча б живий зоставсь, а для Хімени — вмер!
Л е о и о р а
Як? Гідність ви свою зневажили, розбили,
І перед пристрастю вже й розум ваш безсилий?
Інфанта
Ох, що по розумі, як серце розтииа,
Як серце впоює солодка трутизна!
Коли недужому в недузі чар таїться,
Не хоче ліків він і лікаря боїться!
Леонора
Вам любо мучитись, вам солодко страждать,
Але ж не гідний він із вами в парі стать!
І н ф а п т а
Це знаю добре я, проте любов уміє
Спокусливі в душі розбуджувати мрії,
Подумай: як уб'є Родрігова рука
Наймогутнішого в Кастільї вояка,—
Чого не зможе він, хоробрий, учинити?
Чи ж буде соромно тоді його любити?
На славну ступить він, на переможну путь,
Народи перед ним і царства упадуть —
І серцю видиться у мареві принади:
Прийняв корону він од гордої Гренади,
І маврів стовписька розвіяв, наче дим,
І Арагопія склонилась перед ним,
І Португалія йому під руку стала.
А переможцеві ще перемог замало,
І морем лине він до інших берегів,
І африканською крівлею окропив
Лавровий свій вінок... Тоді моє кохання

Вже не ганебне, ні!
Леонора
Усе це мрії, пані,
А поєдинок той — іще чи ж буде він?
Інфанта
Хіба не досить тут ісклалося причин?
Він з графом десь пішов — палає гнів у серці...
Де ж тому буде край? Лише в жорстокім герці!
Леонора
Нехай по-вашому! Хай станеться двобій,—
Але чи здійсниться і решта ваших мрій?
Інфанта
Я збожеволіла, эбезумилась до краю,—
8багни ж, як я люблю і тяжко як страждаю!
Ходімо! Я боюсь лишатися сама,
Бо груди розірве мені печаль німаї
СЦЕНА VI
Дон Фернандо, дон Аріас, дон С а н ч о,
дон Алонсо.
Дон Фернандо
Як? Мав віру граф, що эа влочинні чвари
Передо мною він не стане до покари?
Дон Аріас
Королю! Я його вмовляв як тільки міг,
Та він і слухати не хоче слів моїх.
Дон Фернандо
0 праві небеса! Зухвальство нечуване —
ііа короля свого дивитися без шани!
Дієго скривдивши, мене він зневажа
Свавольством навісним! Та де ж цьому межа?
Хай славний він вояк, хай навіть бог війни він,
А вінценосцеві повік не буде рівен!
Ні, ні! Зламаю я безмежну цю пиху
1 вдачу графові переборю лиху! —
Раніш, хоч винен він провиною тяжкою,

Я хтів ласкавою приборкати рукою
Непослухняного. Але тепер над ним
З руки володаря ударить карний грім!
Дон Алонсо виходить.
Дон Санчо
Мітиться, може, час, пройде бурхлива хвиля,—
І и ікфошшжпому покається він ділі.
Королю! Перший гнів нелегко вгамувать
Тому, хто звик за честь найбільше в світі дбать.
Повірте: помилки свідомий він своєї,
Та тяжко гордому признатися до неї.
Дон Фернандо
Я волю висловив. Дон Санчо, замовчіть.
Злочинець, хто стає злочипця боронить.
Дон Санчо
Мовчу я, а проте, королю, дайте право
Ще слово вимовить.
Дон Фернандо
Ще слово? Це цікаво!
Дон Санчо
Хто в славних подвигах прожив свій славний вік,
Той у покірності стелитися не звик,
Коли вона його забруджує ганьбою.
Тому ж і схибив граф провипою такою,
Що обов'язок свій поставив над усім.
Душі шляхетної не зборкати нічим!
Звеліть — хай стане він на чесний поєдинок
І тим спокутує свій нерозважний вчинок.
А поки він це чув — дозвольте стать мені
За мужнього борця до мужньої борні.
Хай вийде сміливий — його я сміло стрінуї
Дон Фернандо
Забули шану ви! Дарую цю провипу,
Бо все то молодість. Повинні королі,
Про долю дбаючи підвладної землі,

Підданцям берегти і їхню кров, і сили.
Король — це голова, його народ — це тіло.
Те, що сказали ви, сказали як вояк,—
Я дію як король. Міркуйте сяк чи так,—
Не буде графові ганебного нічого,
Як він володаря послухає свойого.
Ганьба є в іншому: образу той прийняв,
Кого для сипа я навчителем обрав.
Хто гудить вибір мій — не поважа закону
І проти держави встає як ворог тропу.
Доволі вже про це! Доведено мені,
Що маври, вороги нахабні та буйні,
У гирло запливли своїми кораблями.
Дон А р і а с
Відомо добре їм, що у змагапні з вами
Навряд чи славою укриються вони,—
Тому й не зважаться підняти стяг війни.
Дон Фернапдо
Вони без заздрощів не звикли ще дивиться,
Що Андалузію моя держить правиця,
їх завидки беруть, охоплює одчай,
Що вирвав я у них цей живний, пишний край.
І власне через те поставив я в Севільї
Вже десять тому літ міцпий престол Кастільї:
Далеко відсіля я швидко б так не міг
Давати одсіч їм і відганяти їх.
Дон А р і а с
Королю! Маючи гірку од вас науку,
Вони не всміляться на вас підняти руку,—
Чого ж боятися?
Дон Фернандо
Боятися не варт,
А й небезпеки нам не можна брать за жарт.
Той ворог, що його так легко подолати,—
Віп може шкоди нам великої завдати,

Як необачності дамося сліпо ми.
Проте ви тих чуток не ширте між ЛЮДЬМИ
І непотрібного замішання не сійте.
В порту і па валах лиш варту ви подвійте,—
До інших заходів не слід іще тепер
Нам удаватися.

СЦЕНА VII

Дон Фернандо, дон Санчо, дон Аріас,
дон Алонсо.

Дон Алонсо

Королю, граф помер.
Родріго :іа отця віддав йому заплату.

Д о и Ф о р и а п д о

Я цо інфодбачав, хотів його стримати
1 той смертельний раз від графа одвернуть...

Доп Алонсо

Хімена йде сюди, щоб з ваших уст почуть
Яспий і правий суд, упавши на коліна.

Дон Фернандо

їй співчуваю я, але тяжка провина
Була на графові, що тільки кров'ю змить.
Проте душа мені за вояком болить,
Який одважно так служив моєму трону,
Отчизні стаючи не раз на оборону.
Тому, хоч я й поклав на нього правий гнів,—
Печалюся за тим, хто в славі вік прожив.

СЦЕНА VIII

Дон Фернандо, доп Дієго, Хімона, дон Санчо,
дон Аріас, дон Алонсо.

Хімена

Суда правдивого благаю я.

Дон Дієго

Королю,
Благаю вислухать.

Хімена

Знеможена від болю,
В мольбі клонюся я...
Дон Д і в г о
Я падаю до ніг.
Хімена
Королю! Розсудіть!
Дон Д і е г о
До оправдань моїх
Слух безсторонній свій, королю, приклоніте!
Хімена
Свавольця, що насмів отця мого убити!
Скарайте!
Дон Д і е г о
За свого отця він відплатив!
Хімена
Хто проливає кров — на кару заслужив!
Дон Д і е г о
Не прирікають мук за помсту нелукаву!
Дон Фернандо
Устаньте й говоріть! Обом даю вам право
Усе по колії розповісти мені.
Я в серця вашого читаю глибині,
Хімено, бо ж і сам ділю печаль із вами.
(До дон Дієго.)
Вам слово другому. Тяжкими почуттями
Вона стурбована — віддайте ж шану їй.
Хімена
Рукою вражою убитий батько мій.
Сама я бачила, як з серця витікала
Та кров, що стіни вам не раз обороняла,
Та кров, що перемог шукала вам гучних,
Та кров, що і тоді, як мій отець затих,
На кривду скаржилась, бо не за вас пролиться
Судді небесного судила їй десниця!
Од недосвідчених вона проллялась рук:

Убив могутнього Родріго первоук,
У війська вашого забрав міцну підпору
На радість ворогам, Кастілії на горе.
Біжу я, злякана, де точиться двобій,—
Прибігла — батько мій, королю, неживий!
Даруйте, що з журби я навіть голос трачу:
Все зрозуміле вам з моїх зітхань і плачу.
Дон Фернандо
Розважна, дошо, будь і знай: тобі тепер
Я батька заступлю.
Хімена *
А він умер! Умер!
І кров із ран його, що по піску стікала,
Суворий заповіт для мене написала,—
То ж батькові тепер ви чуєте слова!
Є безсторонній суд і правда є жива,
Де вашій мудрості кориться все, королю!
Молю вас покарать за злочин, за сваволю
Зухвальця, що закон під ноги підтоптав,
Що на великого безумний меч підняв
І нині радісно святкує перемогу.
Відплати я шукать прийшла у вас за того,
Хто незрадливо вам усе життя служив.
Не тільки прагну свій я вдовольнити гнів,
Але й за вашу власть і вашу славу дбаю.
Слуги найкращого у вас тепер немає —
Ви кровію за кров, королю, відплатіть,
Отчизні й тронові на жертву принесіть
Шаленця, що завдав тяжкого їм удару!
Доп Фернандо
Тепер, Дієго, ви.
Дон Дієго
Прийняти легко кару,
Та гірко в старості безсилій доживать.
Я, що не раз, не два, гонив ворожу рать,

Я, що улюбленцем був слави й перемоги,
До дня ганебного дотерпівся такого,
Коли ображено старечу сивизну —

І за образу ту не відплатив страшну!
Чого за давніх літ ані Гренада ціла,
Ні Арагонія, ні вся ворожа сила,
Ані заздросників юрба підступно зла
Зо мною учинить пе сміла й не могла,
Тепер те зроблене одною лиш рукою!
Граф, невтоленною охоплений пихою,
З моїх старечих літ сьогодні насміяв!
Коли б же сина я одважного не мав,—
З волосся, що війні, в походах побіліло,
З руки, що військо в бій за вашу честь водило,
Тавра пекучого ніхто б уже не змив!
А славпий син мене сьогодпі заступив —
Син, гідний і отця, і вас, ясний королю!
Мою лиш вислухав він послухняно волю,
Із графом стявшися в завзятому бою.
Тому себе лише на суд вам віддаю.
Як заслуговує правдива помста кари,
Як винен скривджений, що не простив удару
І смертю за ганьбу смертельну заплатив,—
Хай тільки на мені зупиниться ваш гнів!
За руку голова, королю, відбуває!
Родріго — то рука, котра вини не знає,
А я — то голова, і вирок лиш мені
Сказать ви маєте. Чи винен я, чи пі,
А смерті не боюсь! Хай голова безсила
Впаде,— аби рука отчизні послужила!
Коли Хімепу смерть моя задовольнить,
Ви страту без вагань для мене приречіть:
Образу сплачепо, тавро ганебне змито,

І вже однаково — чи жити, чи не жити.
Дон Фернандо
Цю справу легкою ніхто б пе міг назвать.
На раді маємо її ми розв'язать.
Дон Санчо, проведіть Хімену ви додому,
А ви зостаньтеся, Дієго, у мойому
Палаці. Сторожем я ставлю вашу честь.
Родріго де? Найти! Ще суд і правда єсть,
І маю це усім я нині показати!
Х і м е н а
Убивці — тільки смерть, за кров — лиш кров
заплата!
Дон Фернандо
Спокійна будь, дитя, не муч себе.
Хімена
Тяжкий
Для мене розпач цей — ще тяжчий супокій.
АКТ ТРЕТІЙ
СЦЕНА І
Доп Родріго, "Ельвіра.
Е л ь в і р а
Родріго, схаменись! Куди ти, необачний?
Дон Родріго
Мій сум веде мепе і долі вирок плачний!
Е л ь в і р а
Як! Ти насмілився у той ступити дім,
Що горем виповняв і розпачем тяжкпм?
Чи й тіні графовій спокою не даси ти?
Таж ти убив його!
Дон Родріго
Я мусив те вчинити:
Його вбиваючи, безчестя я убив.
Е л ь в і р а
Та в світі ні один убивця ще не смів
У домі вбитого собі шукати схову!

Доп Родріго
Судді правдивого я маю чути слово,
Тож пе спиняй мепе і не дивуйся ти:
Так — я посіяв смерть і хочу смерть найти.
Любов мені суддя; любов моя — Хімена,
їй став я ворогом — і в тім загин для мене;
Ладен прийпяти я як найдорожчий дар
І вирок з уст її, і з рук її удар.
Е л ь в і р а
Втікай! Втікай мерщій в годину нещасливу
Від перших поривів її страшного гніву!
Вона охоплена нестримним почуттям —
Шукай же захисту! Не важ своїм життям!
Дон Родріго
Ні, ні! Я віддаю в її кохані руки
Життя, роковане на кару і на муки,—
І щастя матиму без краю і без дна,
Як прийде смерть мою прискорити вона.
Е л ь в і р а
Слізьми вмивається Хімена у палаці —
І, щоб не дати їй ніде самій зостаться,
Із нею в дім її розважники прийдуть.
Що ж буде, як тебе, Родріго, тут найдуть?
Чи хочеш, щоб вона, лихим піднята горем,
Іще окрилася й недобрим поговором?..
Вона іде сюди... Щоб честь їй зберегти,
Молю, благаю я — хоч заховайся ти!
Він ховається.
СЦЕНА II
Дон Санчо, Хімена, Ельвіра.
Дон Санчо
Так, панно,— правий гнів, якого не стрим
Жадає правої, кривавої заплати,—
І не насмілюсь я утишувать цей гнів
Нудною зливою безсилих, марних слів.

Але як можу вам до послуг знадобиться —
Меча покарного візьме моя правиця,
І огняна мені наказує любов,
Щоб я помститися за люблену пішов.
Хімена
Нещасна я!
Дон Санчо
Молю — послухайте мене ви.
Хімена
Я кривду віддала судити королеві.
Дон Санчо
Відомо вам: наш суд повільно так іде,
Аж часом злочину й злочинця не пайде,—
І марних ллється сліз без міри та без краю.
То швидше ж я мечем нехибним покараю
Того, хто зняв меча на вашого отця!
Хімена
Ні! Королевого чекаймо рішенця —
І тільки як мине без кари лютий вчинок,
Дозволю вийти вам на правий поєдинок —
Коли не стратите до мене ви жалю.
Дон Санчо
Я щастя більшого у неба не молю.
(Виходить.)
СЦЕНА НІ
Хімена, Ельвір а.
Хімена
Нарешті вільна я — і другові Ельвірі
Печаль свою гірку, пекучу тугу звірю;
Ні сліз, апі зітхань од тебе не втаю
І душу виповім знеможену свою.
Родріго вперше взяв до рук юнацьких шпагу —
І вбив отця мого, мій світ, мого розраду.
0 сльози, лийтеся, як вічпе джерело!
Дві радості мені на світі цім було —

1 впала з них одна, від другої умерши,
І обов'язок мій, щоб я убила й першу!
Е л ь в і р а
Та заспокойтеся ж...
Хімена
Ні, ні, в журбі такій
І слово навіть це ганебне — супокій!
І чим же можу я свою утишить муку,
Як ненавидіти не можу любу руку?
За злочин помстою повинна я віддать,—
Але немає сил злочинця не кохать!
З?
Е л ь в і р а
Ви ще кохаєте?
Хімена
Обожую, Ельвіро!
Без міри в серці гнів — але й любов без міри,
І борються вони без краю, без кінця.
Так! В серцеві моїм Родріго на отця
Ізнову підійма свою жорстоку зброю,
І знемоглася я од вічного двобою:
То той сильніший з них, то той перемага,
І в муках тратиться уся моя снага.
Проте дарма: любов лиш серце роздвоїла,
А душу розділить несила, їй несила,—
І хай пече мене та пристрасть огняна,
Але повинності не подола вона.
Вчиню я те, що честь велить мені вчинити,
І хоч не всилуюсь Родріго не любити,
Хоч серце жалощі гризуть і рвуть мені,
Та пам'ятаю я: мій батько у труні.
Е л ь в і р а
Ви мститись хочете?
Хімена
Ох! Мститися я мушу!

Ця думка розпачем мені поймає душу!
Загину вбивцеві шукать повинна я —
І знаю: смерть його — то разом і моя.
Е л ь в і р а
Молю вас — облишіть страшні свої заміри
І заспокойтеся!
Хімена
Як! Ти збагни ж, Ельвіро!
Мій батько при мені дочасну смерть найшов,
Про кару і про мсту його волала кров,
А я, ганебними окрита почуттями,
Лише безсилими віддам за те сльозами,
Щоб голос пристрасті лукавий заглушив
І честь мені в грудях, і справедливий гнів?
Е л ь в і р а
Повірте, пані: вас пе будуть винуватить,
Кохання бо палке оправдує і святить
Земні всі огріхи. До королевих ніг
Ви припадали вже і в висловах палких
Суда правдивого і кари вимагали.
Тож досить цього з вас!
Хімена
Ні, цього надто мало!
Я славі й гідності віддати мушу дань —
І для безчинності немає оправдапь.
Е л ь в і р а
Але ж Родріго вам несила розкохати?
Хімена
Так.
Е л ь в і р а
Що ж ви вчините?
Хімена
Кривавої відплати,
Покари грізної на винного доб'юсь,
Помщуся — і сама з землею розлучусь.

СЦЕНА IV

Дон Родріго, Хімена, Ельвіра.

Дон Родріго

Навіщо довго вам по ту ходити кару:
Скосіть життя моє з єдиного удару!

Хімена

Ельвіро! Що це, сон? Та як ступити зміг
Родріго, кривдпик мій, до мене на поріг?

Дон Родріго

О, не вагайтеся — і випийте до диа ви
Відплати чесної солодкий плин кривавий!

Хімена

Ой леле!

Дон Родріго

Та дозволь...

Х і м е н а

Це смерть моя...

Дон Родріго

Одно лиш,
Одно слівце скажу, як ти мені дозволиш,—
І відповідь мені хай шпага дасть оця.

Х і м е н а

Як! Шпага, вмочена у кров мого отця?

Дон Родріго

Хімено!

Х і м е п а

Заховай цю зброю нещасливу
З-перед очей моїх.

Дон Родріго

Ні — набирайтесь гніву,
На неї дивлячись.

Х і м е н а

Моя ж бо кров на ній!

Дон Родріго

Свою щоб змити кров, забагряни в моїй!

Х і м е н а

Жорстокий! Батька ти убивши злим булатом,
Дочку прийшов убить видовищем проклятим!
Не муч очей моїх і зброю заховай,
Бо спалить, спопелить тяжкий мене одчай.

Дон Родріго

Роблю, як ти велиш,— та пе зречусь бажарня
З твоїх дістати рук покару і сконання.
Не думай, щоб себе за чесний вчинок свій
Безумно я картав у пристрасті сліпій.
Рука твого отця, од люті знавісніла,
Старечу сивизну мойому оганьбила;
Образу ту могла єдина змити кров;
Я син, я молодий, я винного знайшов,
Я покарав його, за батька і за себе —
І знов би так зробив, коли б зробити треба.
То правда — образ твій в сердечній глибині
Ставав наперекір отцеві і мені.
Яка могутпя ти, що за таку образу
Я зброю месницьку не міг підпяти зразу!
Любові й гордості ішла війна тяжка,
І в ділі правому не зводилась рука.
Я сам себе впевпяв, що надто я квапливий,
Що надто запальний у пестриманпім гпіві,—
І може б, я уліг красі твоїх приваб,
Та здумав: ти того любити не могла б,
Хто задля пристрасті лихій зпевазі дався,
Чиєї честі борг несплачений зостався.
Збагнув я, що коли піддамся в тім бою,
То тільки вибір твій неславою пов'ю.
У цей ступивши двір твого просити суду,
Я це казатиму, допоки дихать буду;
Завдаючи тобі безмежного жалю,
Зостався гідний я тієї, що люблю.
Так, я з повинністю рахунки звів до краю,

Одно лише тепер тобі сплатити маю;
За сум твій, за сльозу єдиную твою
Життя тобі і кров, Хімено, віддаю.
Я знаю, батько твій, з вини моєї мертвий,
Тобі ввижаючись, цієї прагне жертви.
Пролий же кров мою за ту, що я пролив,
Для справи славної узявши меч отців!
Хімена
Родріго! Ворог твій, я не складу догани
За вчинок, що в людей заслужує пошани;
Не винувачу я, а тільки сльози ллю
Від нестерпучого, пекучого жалю.
Я знаю: кривдою зневажений тяжкою,
Не може чесний муж не взяти чесну зброю,
І хвален ти, що став із кривдником па герць.
Але ж ти дав мені науку і взірець,
І зпаю й я тепер свій обов'язок добре.
За батькове ім'я ти виступив хоробро,—
І голос совісті мені тепер велить
Так само сміливо за батька відплатить.
Ох, нащо ж, нащо ти у тім зіткнувся бої?
Чому не інший хто? Я плакала б з тобою,
Я думала б: ще є на світі цім рука,
Що з ніжністю мою вгріває і стиска,
І легше дихати, і леїше сльози лити,
Коли коханий їх приходить осушити.
Але ти вбив його — і вмерти маєш сам;
Так честь розбурханим звеліла почуттям;
Я добиватимусь, доб'юсь твого загину,
Хоч знаю: і сама умру я в ту хвилину.
Не думай, щоб, на чин ізважившись такий,
Я піддалась жалю у пристрасті сліпій.
Збороти честь мою — була б то марна праця:
З тобою мушу я шляхетністю зрівняться.
Мене ти гідний — так; на цю ступивши путь,

Я гідною тебе, Родріго, хочу буть.
Дон Родріго
Не зволікай же там, де йдеться до відплати.
Я голову свою прийшов тобі віддати,—
І солодко мені з твоїх коханих рук
Прийняти ждану смерть по дневі смертних мук.
Лиш ти суддя мені. Так честь тобі звеліла —
І так душа моя жадає наболіла.
Умру щасливий я, коли скараєш — ти.
Хімена
Родріго! Мушу я змагатися до мсти —
Але чому мене узяв єси за ката?
Твоєї смерті я повинна вимагати,
А ти своє життя повинен захищать.
Я переслідую, та не мені — карать!
Дон Родріго
Твою збороти честь — була б то марна праця.
Зо мною мусиш ти в шляхетності зрівняться.
До інших дати рук меча і карний гнів,—
Це значило б своїх зректись, Хімеио, слів.
За кривду власною я відплатив рукою,—
Тож поквитуйся й ти сама тепер зо мною.
Хімена
Жорстокий! У бою не мав підмоги ти,—
Чому ж мені тепер бажаєш помогти?
За прикладом твоїм іти я не боюся
І в славі ні на крок тобі пе поступлюся.
Мій батько, честь моя, заказують мені
Прийняти з рук твоїх дари такі сумні.
Дон Родріго
Неублаганна честь! Та чим же я, скажи тй,
На ласку міг би цю останню заслужити?
Чи нашу ти любов, чи батька пригадай
І з помсти чи з жалю скарай мене, скарай!
Бо ж краще, як мене розлучиш ти з землею,

Аніж лишиш на ній з ненавистю своєю!
Хімена
Ох!.. Ненавидіти...
Дон Родріго
Цс обов'язок твій.
Хімена
Над силу він мені!
Дон Родріго
А поговір людський,
А злі пересуди! Що як загал дознає,
Що давнє почуття в душі твоїй палає!
Ні! Досить роздуму і годі тих розмов!
Окрий ім'я своє, мою проливши кров!
Хімена
Моєму імені ще вища слава буде,
Як і ненавидник почує через люди,
Що досі ти живий, що я тебе люблю —
І добиваюся покари без жалю.
Іди ж, іди відсіль,— я знемогла з одчаю,
Що наймилішому загину я шукаю...
Іди, ховаючись у темряві нічній,
Щоб зір тебе не міг постерегти нічий,
Бо тільки я й боюсь лихого поговору,
Як стріне хто тебе біля мойого двору
І догадається, що входив ти у дім.
Дон Родріго
О, вмерти б!
Х і м е н а
Ні, іди!
Дон Родріго
Скажи ж мені, яким
Надумала шляхом ти простувати далі?
Х і м е п а
Хай серце крається з кохання і печалі,—
Я все робитиму для кари і для мсти...

Проте... хотіла б я... нічого не змогти.

Дон Родріго

О чарівна любов!

Х і м е н а

О серце наболіло!

Дон Родріго

Жорстоку спадщину батьки нам залишили!

Х і м е н а

Родріго, здумай лиш...

Дон Родріго

Хімеио, пригадай...

Х і м е н а

Жаданій радості такий нежданий край!..

Дон Родріго

Вже пристань виділась — і от раптова буря.

Розбила човен наш об береги похмурі!

Х і м е н а

Година смертних мук!

Дон Родріго

Година мук тяжких!

Х і м е п а

Іди ж. Не слухаю я більше слів твоїх.

Дон Родріго

Прощай! Носитиму життя своє змертвіле,

Аж поки ти йому не вириєш могили!

Хімена

Та вір: коли прийде твоєї смерті мить,

То з подихом твоїм мій подих одлетить!

Прощай же... Стережись, Родріго, злого ока.

Е л ь в і р а

Ох, пані, що за день, що за біда жорстока!

Хімена

Дай плакати мені, ідн від мене пріч...

Нехай мене пов'є пімотиа, чорна ніч.

СЦЕНА V

Д о и Дієго

(сам)

Ніколи радості без горя не буває

1 щастя повпого на цій землі немає;

Де задоволення безжурне розцвіло —

Турбота раз у раз підносить там чоло.

В пайвеселіший день печалитись я мушу,

Я тішусь без кіпця — і страх поймає душу.

Зневажник, ворог мій, подоланий упав,—

Де ж лицар, що його за мепе подолав?

Даремне я оббіг сьогодні город цілий,

Даремне трачу я свої останні сили,

Його шукаючи, питаючи... шкода!

Ніде пі відгуку не зпати, пі сліда!

Куди лише піду, яку візьму дорогу;

Ловлю руками тінь, а не його самого.

Любов з тривогою мішається в грудях,

І догади лихі подвоюють мій страх.

Куди подівся він? Яким шляхом пішов він?

Прихильців графових і друзів город повен!

Як серце думка ця жахає і стиска!..

Убитий чи в тюрмі... О, муко нелюдська!

Та що це... Господи!.. Невже ж ізнов омана —

Чи справді постать там з'явилася кохана?

Він, він!.. Родріго мій!.. Збулися молитви!..

Геть, думи навісні, геть, смутку, з голови!..

СЦЕНА VI

Дон Д і с г о, дон Родріго.

Д о и Д і с г о

Нарешті, сипу мій, тебе я знову бачу.

Дон Родріго

Ох, батьку...

Доп Дієго

Ні зітхапь не треба, ані плачу,

Як радість у душі і слава та хвала...

Хоробрість батькова до тебе перейшла,
І горді пращури, войовники й герої,
Встають у темряві, воскреснувши з тобою,
Од них у спадщину дістав ти мужню кров,
В однім ударі ти усе моє знайшов;
Ти, молодий, догнав мене, старого віком,
Одважно встоявши в цім іспиті великім.
Є в мене любий сип! Підпора в мене єсть!
Торкнися ж сивизни, якій вернув ти честь,
І поцілуй лице, сльозами втіхи змите,
До решти-бо його очистив від гапьби ти.
Дон Родріго
Од вас уроджений і зрощений від вас,
Що інше міг би я під цей зробити час?
Мій розум тішиться, душа моя радіє,
Що батька рідного я виправдав надії.
Не будьте ж заздрісні, що, все віддавши вам,
Я трохи й над своїм замислився життям.
Хай вільно розпач мій на самоті голосить!
Мене ви хвалите,— та досить того, досить!
Но каюсь я. Вчинив, що мусив учинить,—
Та щастя втрачене, життя мені верніть!
За вас я став на прю,— але ж у тім змаганні,
Убивши ворога, убив я і кохання.
Усе скінчилося... Не треба більше слів...
Папотче!.. Всі борги я нині вам сплатив!
Дон Дієго
Будь гордий, сину мій, під хвилю цю жадану.
Я дав тобі життя, мені вернув ти шану.
А що для мене честь дорожча, як життя,
Ти більш, ніж винен був, оддав, моє дитя.
Тож годі потурать тій пристрасті неситій:
Честь є лише одна, жіпок — багато п світі,
І не любов, а честь горує над життям.
Дон Родріго

Ох, батьку!
Дон Дієго
Знати це повинен ти і сам.
Дон Родріго
Від честі власної я кари жду на себе,—
А батько мій мепе схиляє до ганеби.
Адже однаково: не встояти в бою —
Чи зрадою любов забруднити свою.
Хто вірпо покохав, той вірним бути хоче,—
Тож по учіть мепе лукавості, панотче.
Хімсиу втратив я, Хімепи не вернуть,—
До смерті всі шляхи мене тепер ведуть!
Д о п Дієго
Смерть — не втече вопа. Але твоя правиця
Для краю рідпого, мій сину, пригодиться.
По річці підплива до нас ворожа рать,
Щоб місто нищити, країну плюпдрувать;
Так — маври близько тут; віючі, підступно й тихо,
Вони нам принесуть грабіж, огонь і лихо;
Сьогодні, як моя до помсти звала кров,
П'ятсот прихильників одважиих я пайшов,
Що, пе вагаючись, усі ладні відразу
У бої чесному ізмить мою образу.
Ти їх попередив; та згодяться вони
Віддати сили всі для славної війни.
Веди ж їх, сину мій; ти станеш їм на чолі —
І слави засягнеш на бойовому полі;
Як не судилося ж тобі перемогти,—
Проте великої ти досягнеш мети:
Умреш за короля, заслужиш вічну шану.
Та краще — принеси звитягу нам жадану,
Не тільки ворога — побий і ворогів;
Тоді і в короля навікп згаспе гпів,
І від Хімепи та заслужпш опрощення,—
А може, і любов відродиш у Хімепи.

Та годі! Не слова потрібні, а діла!
Родріго! Сипу мій! Лети, немов стріла!
Хай знає наш король, що графа замінила
Родріго юпого непереможна сила.

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ

СЦЕНА І

Хімена, Ельвіра.

Хімена

Чи правда ж бо тому? Чи певна ти, Ельвіро?

Ельвіра

Коли б почули ви, як одностайно й щиро
Усі хвалу тому складають до небес,
Хто в віці юному таких осяг чудес!
Зустрілись маври з ним для власної потали,
Ще швидше-бо вони, аніж прийшли — втікали,
І війську нашому трофей зоставсь гучний:
Два бранці — два царі за тригодинний бій!
Довідці сміливість тверда була, мов криця.

Хімена

І те зробила все Родрігова правиця?

Ельвіра

На полі славному зустрівши тих царів,
Вігі подолав їх сам і сам їх полонив.

Хімена

Від кого ж дивні ці почула ти новини?

Ельвіра

В народі з уст в уста ім'я Родріго лине,
І всі ним тішаться, і хвалять без кінця
Як визволителя, як з неба посланця.

Хімена

Що ж каже сам король про славпу оборону?

Е л ь в і р а

Родріго підійти не сміє ще до трону,
Але Дієго вже привів у ланцюгах

Тих маврів, що песли наругу нам і жах,
І молить: хай владар свій гнів утішить грізний,
Прийняти зволивши спасителя отчизни.
Хімена
Він не поранений?
Е л ь в і р а
Не чула я об тім.
Та як же зблідли ви!
Хімена
Удар, неначе грім,
Прокинься, спалахни, душе моя заснула!
Хай я люблю його — я кривди не забула!
Він славен, хвален він — а честь моя мовчить?
Чи ж смію я її забути хоч на мить?
0 серце, занімій! Осяг він перемоги,
Він подолав царів — та вбив отця мойого.
Жалобу він мене примусив одягти —
От перший крок його до славної мети.
Нехай дають йому гучне ім'я героя,
Злочинцем і зову, і зватиму його я.
О, шати скорбпії, оздоби жалібні,
Що дня зловісного судилося мені,
Як він уперше зняв меча на подолапня,—
Допоможіть мені перемогти коханпя!
Коли я пристрасті пе зможу заглушить,—
Про обов'язок мій безмовно закричіть
1 кару принесіть уславленій правиці!
Е л ь в і р а
Інфанта йде сюди... На бога, схаменіться!
СЦЕНА II
Інфанта, Хімена, Леонора, Ельвір а.
Інфанта
Прийшла я не твою утишувать печаль,
Прийшла до сліз твоїх і свій додати жаль.

Хімена

Пощо смутитись вам? Велике нині свято!
Вам треба тішитись і пебо прославляти,
Принцесо, плакати ніхто не має прав:
Родріго лютого напасника прогнав
І землю визволив од горя, од загину...
Я, тільки я в тому для сліз найшла причину.
Він чесно послужив отчизні й королю —
І лиш мені завдав ще глибшого жалю.

Інфанта

Хімено, слави він тепер засяг гучної!

Хімена

Ах, чула — із хвали набридлої людської
Лиш гадка виникла в душі моїй сумна:
На полі ратпому відкрилась путь ясна
Для того, хто згубив любов свою навіки.

І п ф а н т а

Чому ж набридлими зовеш вихвальні крики?
Таж Марса юного обрала ти колись,
І лаври, що йому круг чола заплелись,—
Твойого вибору ухвала і признання.

Хімена

Що лаврів більшає, то глибшає страждапня
І серце крається ще болючіш тому,
Хто, скарб утративши, ціни дознав йому.
Ох, муко нелюдська в душі, що полюбила!
Як слава зростає — росте й любові сила.
Та обов'язок свій поставлю над усім —
І на коханого смертельний скличу грім.

Інфанта

Ще вчора мала ти за це велику шану;
Всі, бачивши твою чесноту нездоланну,
Хвалили й славили, хоч тута брала всіх,
Що мусила єси зазнати мук тяжких...
А нині... Дружню ти чи хочеш мать пораду?

Хімена

Вас не послухати вважала б я за зраду.

Інфанта

Усе змінилося по вчинку голоснім.
Родріго — наш герой, підпора нам усім,
Народу влюблеиець, одна надія в скрутах,
Кастілії краса і пострах маврів лютих.
Він давні їх борги примусив заплатить,
І отчий дух в йому відроджений горить.
Сказавши коротко: шукать його загину,—
То краю рідному готовити руїну.
Про мсту волаючи, чи ж маєш право ти
За батька — кров і смерть усій землі нести?
Він винен,— чим же ми перед тобою винні?
За що ти нас усіх скарати хочеш нині?
Річ про одруженпя пройшла на вік-віків;
Він ворог став тобі, твого він батька вбив,
Нема пробачення таким тяжким провинам...
Так одбери ж любов — життя його лиши нам.

Хімена

Ах, неї доброcті не осягти мені!
Мій справедливий гнів межі не знає, ні!
Хай буде цей герой пайвеличиішим рівен,
Хай любий королю, хай милий і мені він,—
Я лаври, що йому судилося дістать,
Під кипарисами повинна поховать.

Інфанта

Той годен похвали, хто за отця відплати
Від найлюбішого наваживсь вимагати,
Та буде між людьми той славен над усе,
Хто для отчизии рід у жертву принесе.
Повір мені, повір — для нього кари досить,
Що вічну рану він од тебе в серці носить.
Згадай лиш, чим йому завдячує земля!
Чого ж просить мені тепер у короля?

Хімена

Що виречe король — те у монаршій волі,

Я ж не мовчатиму.

Інфанта

Сказала я доволі,—

Подумай же, розваж, Хімено, все тепер.

4*

51

Хімена

Я знаю тільки те, що батько мій умер.

СЦЕНА III

Дон Фернандо, дон Дівго, дон Аріас, дон Родрі-

го, дон Санчо.

Дон Ферпандо

Достойний паросте уславленого роду,

Що вірно слугував і тронові, й народу,

Потомку пращурів, що ти їм дорівняв,

Коли Кастілії на оборону став,—

Безсилий гідно я тебе нагородити:

Я менше дам тобі, ніж дав тепер мені ти.

Із краю отчого лиху прогнавши рать,

Не давши ворогу мій скіпетр захитать,

Орду напасників розбивши беззаконну

Раніш, ніж я війська послав на оборону,

Такими вчинками ти того заслужив,

Що перевищуб і вдячність королів.

Та чув я: бранці ті, царі великородні,

Іменням Сід тебе звеличили сьогодні.

По-маврітанському Сід значить володар,

Прийми ж це пазвище як пайгойиіший дар!

Віднині Сідом будь, в усіх краях відомим,

Гренаді пострахом і для Толедо громом,

Підданцям же моїм хай слово це всякчас

Про те нагадує, що ти вчинив для нас.

Дон Родріго

Велика надто честь, королю велеможний,
За послугу дрібну, яку зробив би кожний,
І червопію я, почувши з уст ясних
Високі похвали, що я не годеп їх.
І плоть моя, і кров — це я нехибно знаю —
Належать не мені, а батьківському краю,
І в жертву їх віддать за честь його, за трон,
Це для підданого повинність і закон.
Дон Фернандо
Повинність! Хто ж із тих, що маю під рукою,
В її виконанні зрівняється з тобою?
Лише хоробрості, яка границь не зна,
Відкрита подвигів таких височина.
Прийми ж хвали мої — і розкажи, герою,
Усі подробиці страшного того бою.
Дон Родріго
Владарю, чулисьте напевне, що тоді,
Як супротивитись належало біді,—
В отця мого зійшлись поплічники і друзі —
І мій збудили дух, що занепав у тузі.
Даруйте ж, що на чин я зважився такий,
Не мавши дозволу. Надходив час лихий,
Загін був зібраний, готовий був до бою,—
А я — я, мусивши накласти головою,
Коли б на очі вам під ту з'явився мить,
За вас її волів, королю, положить.
Дон Фернандо
За дивну сміливість, за гідний слави вчинок
Тобі прощаю я безумний поєдинок —
І слів Хімениииих я слухатиму, лиш
її жаліючи. Кажи ж тепер скоріш —
Що далі?
Дон Родріго
Військом тим згодився я доводить,—
І от з одвагою вперед воно виходить.

П'ять сотень вийшло нас, а в порті це число,
Усе збільшаючись, в три тисячі зросло:
Ватагу бачивши озброєну й готову,
Ті, хто злякався був, набрались духу знову.
Для двох третин я дав сховатися наказ
По суднах, що були у пристані якраз,—
А решта, кількістю зростаючи щохвилі,
Жадна у славному себе явити ділі,
Під доводом моїм на землю залягла
І притаїлася. Так ніч нам перейшла.
Сторожі я звелів сховатися так само —
Все задля хитрощів. Признаюсь перед вами,
Що влади певної на те не мавши сам,
Накази вашим я покріплював ім'ям.
Бліді світилися в блідому небі зорі,—
І тридцять кораблів у млистому просторі
Ми враз побачили. Іїїумуючи, приплив
Несе до пристані і море, й ворогів,—
Та не стає ніхто чужинцям на заваді.
Вони розглянулись, вони веселі й раді:
Ніде ні воїнів, ні вартових нема,
Безлюддя мертве скрізь і тиша скрізь німа.
Причалили — зійшли — і рушили по здобич,
Не чуючи, що ми позалягали обіч,—
І враз ми вдарили, і крики голосні
Луною грізною одбились вдалині:
То наші з кораблів на них одповідали.
Надбігли і тамті — і маври задрижали,
Безладно збилися, не стаючи до лав:
Такий безумний жах знічев'я їх опав.
Пограбувати йшли — а довелося битись!
Ми ж не даємо їм дихнути й роздивитись,
Січемо, тнемо їх, річками ллємо кров.
Та от поволі страх минувся й перейшов:
Опам'ятавшися, стають вони до шику

І силу знов свою відроджують велику,
Щоб як не жданої доскочити мети,
Та хоч у чесному змаганні полягти.
Міцною рушили на нас вони стіною —
І не один боєць наклав тут головою,
І зчервонілися і річка, й суходіл,
І смерть буяла скрізь. О, скільки славних діл,
Високих подвигів заховано у млі тій,
Де воїн з воїном стиналися, неситі,
Де кожен сам собі єдиний свідок був,
А долі вироку ніхто ще не збагнув!
Я бігав, я літав між нашими бійцями,
До зваги кличучи, вертаючи до тями,
Та поки ніч свого не доплила кінця —
Я й сам таємного не відав рішенця.
Лиш ранок нам приніс видиму перемогу,
Смертельну в ворогах посіявши тривогу,—
А тут до нас іще один загін прийшов,
І страх загибелі їх смілість поборов.
Вони до кораблів — рубають там кодоли —
Безладно кидають страшне криваве поле
І — з диким розпачем у криках голосних —
Втікають, про царів не дбаючи своїх:
Так честь забулася в побої тім жахливім...
Відплив односить їх, занесених припливом,—
А їхні два царі із горсткою смільків
Ще б'ються, тиснені від наших вояків,
І продають життя високою ціною.
Даремне я вмовляв покласти марну зброю,—
Затяті в відповідь мечі стискали, знай.
Аж як побачили, що всім надіям край,
Що їхні всі лягли, що їх зосталось двоє,
Дались до рук мені — і по шумливім бої
Німотна тиша скрізь навколо залягла.
Я ж, довершаючи, що доля прирекла,

Вам одіслав царів, узятих у неволю...

СЦЕНА IV

Дон Фернандо, дон Дієго, дон Родріго, дон Аріас,
дон Санчо, дон Алонсо.

Дон Алонсо

Сюди Хімена йде суда просить, королю.

Дон Фернандо

Ох, обов'язок мій — яка ж це річ сумна!..
Не хочу, щоб тебе побачила вона;
Іди ж мерщій відсіль, нещасний мій герою,—
Та дай хоч обійму, сумуючи з тобою.

Дон Родріго виходить.

Дон Дієго

Зло в неї на устах, але в душі любов.

Дон Фернандо

Це перевірити нам слушний час прийшов.
Удайте всі печаль...

СЦЕНА V

Дон Фернандо, дон Дієго, дон Аріас, дон Санчо,
дон Алонсо, Хімена.

Дон Фернандо

Збулися ваші мрії;
Хоч з перемоги вся Кастілія радіє,
Та переможця вже не бачити тепер:
Від ран знесилений, Родріго нині вмер.
Хваліть же небеса, котрі за вас помстились.
(До дона Дієго.)
Погляньте, як лице у неї відмінилось.

Дон Дієго

Зомліла! Зрадила себе в єдину мить!
Від ока вашого вона вже не втаїть,
Яка нечувана пече їй серце мука
І як болить її з укоханим розлука!

Хімена

Родріго вмер? Умер?

Дон Фернандо
Ні, доню, ні — живий
І пал заховує до тебе вірно свій!
Утиш печаль свою, що виплива з кохання.
Хімена
Буває й з радощів надмірних зомлівання.
Як несподівано прийде жаданий час,
Останні падають, королю, сили в нас.
Дон Фернандо
Ти хочеш, щоб очам ми не доймали віри?
Всі ж бачили твій жаль і вболівання щире.
Хімена
Гаразд, признаюся: на цім, королю, край,
Якого досягти безумний міг одчай!
Так, справді з розпачу тяжкого я зомліла,
Що смерть перетяла моєму гніву крила.
Якби за долю й честь отчизни він поліг,
Я мусила б зректись усіх надій своїх,
І красний той загин мені б подвоїв муку...
Ні! Прагну я, щоб кат ізвів на нього руку.
Щоб не в лавровому впокоївся вінку,—
На пласі смерть прийняв ганебну і тяжку.
Я смерті за отця, не за отчизну волю.
Хай прах, нехай ім'я розвіється по полю!
Хто ж кубок слави спив, наповнений ущерть —
Безсмертям повива того шляхетна смерть.
Що ж? Тішусь я з його ясної перемоги:
Препишну жертву він складе мені під ноги
Як рідної землі підпора і краса,
Чий голос пролунав під самі небеса,
А чоло світиться у гордому промінні —
І жертва буде ця святої гідна тіні.
Ох! Та куди ж мене надія занесла!
Тепер не можу я вже й того, що могла.
Навіщо сльози ці? Нащо я трачу мову?

Тепер для нього скрізь безпечне місце схову,
По краю вашого найдальші береги.
І я подолана, не тільки вороги!
Втопивши правий суд у їхній чорній крові,
Засяг у тому він собі трофеї нові,—
І ми між двох царів на тріумфальний шлях
За колісницею стаємо в ланцюгах.
ДонФернандо
Занадто ти вдалась у гнів, моє дитятко!
Хто судить, хай збере всі докази спочатку.
Твій батько вбитий, так,— але й призвідця він,
Та й інших досить є для милості причин.
У серця власного поради запитайся:
Та ж володіє там Родріго лиш, признайся,-—
І десь, у схованій душевній глибині,
За милого свого ти дякуєш мені.
Х і м е н а
Мій милий! Лиходій, що вбив отця мойого!
Той, хто довів мене до розпачу тяжкого!
До чого тут слова, до чого сльози й гнів,
Які не слухають гірких моїх жалів!
Королю! Де плачі нічого вже не важать,
Дідизни звичаї до борні взятись кажуть.
Мечем іскривджена, я й звірюся мечу
І ворогові ним лихому відплачу.
Хто голову його подасть мені відтяту,
За нагороду я повинна тому стати.
З-між ваших лицарів той буде муж мені,
Хто чесно подола Родріго у борні.
Прошу це ознаймить, королю милостивий.
Дон Фернандо
Хай ніби суд отак вершиться справедливий,
Та звичай цей не раз і тих нам убива,
Ким наша держава і славна, і жива.
Буває, що в такім зітнувшися двобої,

Не винний наклада, а правий головою.
Занадто краєві Родріго дорогий,
Щоб жеребок йому подати цей страшний,—
І хоч велике він тобі сподіяв горе,
Та з маврами поплив і злочин той у море.
Дон Дієго
Королю! Та невже зламати ви ладні
Той звичай, що родивсь у давній давнині?
Що скаже ваш народ? Що скажуть вороги нам.
Як над підданцем ви зласкавитесь єдиним,
Дозволивши йому на поле не ступить,
До смерті красної шукати честь велить!
Незаплямоване ім'я б його зчорніло!
Ні! Хай за вчинок свій відповідає сміло!
З одважним графом він одважно став на бій,—
Хай обов'язок же і далі чинить свій.
Дон Фернандо
Вам того хочеться? Ну, що ж — я дозволяю.
Та тільки лицарів найдеться тих без краю,
Що схочуть славного для слави подолать
І любий дар собі у нагороду взять.
Тож, хоч згодився я уволить вашу волю,
Єдиний тільки бій, з одним бійцем дозволю.
Даю до вибору тобі, Хімено, всіх,—
На поле виступить один лише з-між них.
Дон Дієго
Усім одкрийте ви, владарю можний, поле,—
Ніхто не зважиться на нього стать ніколи.
По тих ділах, які явив Родріго нам,
Хто схоче важити і славою, й життям?
Кого Родрігова правиця не злякає?
Хто сміливість таку або ж зухвальство має?
Дон Санчо
Ось я — зухвалець той чи сміливець. Веліть,
Королю, бойове нам поприще відкрить.

(До Хімени.)
Дозвольте цим мені явить своє кохання.
Свою обітницю припам'ятайте, пані.
Дон Фернандо
Хімено! Згодна ти з ним стати під вінець?
Хімена
Додержу слова я.
Дон Фернандо
Узавтра рішенець.
Дон Дієго
Королю! В справі цій не треба зволікання.
Хто мужній — завжди той готовий до змагання.
Дон Фернандо
По битві — знову в бій?
Дон Дієго
Він одпочинок мав,
Коли про битву ту для вас оповідав.
Дон Фернандо
Нехай годину ще чи дві, проте, оддише.
А щоб ізнищити нам звичай цей скоріше,
Щоб бачили усі, що ми з гірким жалем
Його виконувать свій дозвіл подаєм,—
Ні я, ані мій двір не будем при двобої.
(До дона Аplaса.)
Під вашою нехай він станеться рукою.
У всьому ладу ви належного глядіть,
А переможника до мене приведіть.
Чи той із них, чи той прийде тоді до мене —
І руку й серце він прекрасної Хімени
Прийме під хвилю ту із королівських рук.
Хімена
Ви хочете нових мені завдати мук?
Дон Фернандо
Ти скаржишся, проте щось інше серце каже.
Нехай же доля їм змагання те розв'яже,

І хто щасливої з них осягне мети —
Тому однаково жоною будеш ти.
АКТ П'ЯТИЙ
СЦЕНА І
Доп Родріго, Хімена.
Хімена
Родріго, ти — і вдень? Що здумав ти, шалений?
Згадай про честь мою і йди мерщій від менеї
Дон Родріго
На смерть рокований, таємно я прийшов
Незрадну вам свою засвідчити любов.
Не смію вмерти я, Хімено, без прощання —■
І свій уклін низький приношу вам востаннє.
Хімена
Умерти, кажеш ти?
Дон Родріго
Так, близько жданий час,
Де вже не чутиму докорів я од вас.
Хімена
Умерти? Чи ж такий уже дон Санчо грізний,
Щоб серце і твоє стривожити залізне?
Де сили ти втеряв? Де сил набрався він?
Іще не бившися, ти бачиш свій загин!
Хто маврів, хто отця мойого не злякався,
З дон Санчо стрівшися, у безнадію вдався!
А де ж од вага та уславлена твоя?
Дон Родріго
Не на двобій іду — іду на страту я.
Любов велить мені життя не захищати,
Коли ви смертної жадаєте заплати.
Зберіг я сміливість,— та силу трачу там,
Де треба берегти, що ненависне вам.
Вже й цеї ночі б я 8 землею попрощався,
Коли б не за народ і короля змагався.
Я був би зрадпиком, якби в такім бою

Правицю опустив пезранену свою,
І хоч життя мені і гірко, й тяжко нести,—■
Продати я б не міг його ціною честі.
Тепер, як річ іде лиш об мені однім,
Я перед вироком склоняюся тяжким;
Ви руку іншого підпосите на мене,—
Шкода! Не гідний я покари з рук Хімени!
Та як же можу я ті рази відбивать,
Де чути голос ваш і волю вашу знать?
Таж б'ється він за вас — і радий та щасливий
Я буду, що в йому ваш дух зустріну мстивий
І, не змагаючись, одкрию груди ці
Рукою вашою керованій руці.
Хімена
Коли повинності неподоланна сила,
Що мститися мені жорстоко присудила,
Тобі наказує піддатися в борні
Тому, хто меч і кров присвячує мені,
Згадай, засліплений, що в хвилю ту криваву,
Життя утративши, утратиш ти і славу,
І хоч живий верстав ти тріумфальну путь,—
Тебе убитого подоланим назвуть.
Дорожча честь тобі від мене: задля неї
Ти руки збагряпив отця мого крівлею,
Відрікся сміло ти, щоб догодити їй,
Од мене — од .своїх щопайсолодших мрій.
Яка ж це дивина зчинилася з тобою,
Що хочеш датися противцеві без бою?
Чом дух лицарський твій ганебно так упав?
До чого він тобі рапіше слугував?
Чи тільки був тоді ти гордий та великий,
Коли мені життя розбити мав навіки?
Чи легко так мого ти переміг отця,
Щоб стерпіти побій од іншого бійця?
Я мушу мститися — ти мусиш боронити

Ім'я своє і честь, хоч би й не хтівши жити!
Дон Родріго
Подужав графа я, я маврів переміг,—
До слави доказів чи треба ще яких?
Що можу виграти я в поєдинку цьому?
Кому ж із нашого лицарства невідомо,
Що сміливість моя не знає перепон,
А честь — єдиний скарб, єдиний мій закон?
Ні, ні, хай сам себе на жертву я призначу,
Та слави у бою безславному не втрачу,
Ніхто не вважиться подоланим назвать
Того, хто сам себе дозволив подолать.
Всі скажуть: "Він любив Хімену нещасливу
І жити не хотів, її зазнавши гніву;
Жорстокій долі він без роздуму уліг
І милій склав себе офірою до ніг:
Вона-бо голову його хотіла мати —
Він тільки виконав її бажання свято.
Для честі занедбав він щастя і любов,
А для коханої пролив останню кров.
Дорожча-бо, хоч мрій душа і не згубила,
За милу честь йому, за існування — мила".
І ви побачите, Хімено: смерть моя
Новою славою пов'є мені ім'я
І честь мені зросте, коли вже буду мертвий,
Що вищої ніхто б не міг зложити жертви.
Хімена
Коли й життя, і честь — принади вамалі,
Коли ніщо тебе не вабить на землі,—
Родріго! Пригадай, що любий був мені ти,
Візьми меча свого,— Хімену захистити
Од Санчо-нелюба, од пут отих гірких,
Що привела б мене обітниця до них.
Доволі слів! Іди на бій, а не на згубу,
Щоб не побачив світ лихого того шлюбу,

І пам'ятай, що хто поборе в цім бою,—
Той руку матиме у дар собі мою...
Іди ж... Від сорому обличчя паленіє.
Дон Родріго
(сам)
О, з усіма тепер змагався б на землі я!
Наварці, маври, гей! Кастільці запальні!
Усе, що смілого є в нас і в чужині,—
З'єднайтеся, в одну на мене станьте лаву,—
Я провідну зорю найшов свою яскраву,
Надія у грудях прокинулась моїх,—
І для одважного замало вас усіх.
СЦЕНА II
Інфанта
(сама)
Чи здатися мені на гордий голос крові,
Що зве гріхом чуття моє,
Чи серця слухати схвильованої мови,
Що на неситого тирана повстає?
Нещасна! Дві дороги є:
Дорога честі — і любові!
Родріго! Годен єсь зо мною в парі йти,
Та чом не короля родився сином ти?
0 доле, доле зла! Змагається кохання
Із честю у борні страшній,
Ціною вічного, безмежного страждання
Плачу за вибір я, прекрасний вибір свій.
Які ж іще душі моїй
Гіркі судилися зітхання,
Як пі коханого пе дано їй любить,
Аиі любов свою забути хоч на мить?
Та розум мій на те не годиться пристати:
Родріго — лицар пад усіх!
Коли мене король єдино гідпий взяти,
То чом би королем він зватися не міг?

Як двох царів він переміг —
Чому й корони не дістати?
Ти Сідом названий, і ймення Сід тобі
Віщує славну путь у славній боротьбі!
Так, вартий віп мене,— та серцеві Хімени
Його дала моя рука,
1 навіть смерть отця не гнів у ній шалений,
А обов'язку лиш свідомість виклпка.
Даремна ж мука ця тяжка,
Надії красні не для мене,—
Бо доля, щоб мені явить покарпий гнів,
Любов'ю в'еднуе смертельних ворогів.
СЦЕНА III
Інфанта, Леонора.
Інфанта
Куди це ти?
Леонора
До вас, у радості високій,
Що знову в душу вам вернувся мир і спокій.
Інфанта
Де спокій бачиш ти, як туга серце рве?
Леонора
Коли кохання в нас лише з надій живе,
То марна б тут була надія та шалена:
Ви ж чули про двобій, що прирекла Хімена;
Умре він чи піде з дуеллю під вінець,
Коханню вашому однаково кінець.
Інфанта
Ох, це ж не все іще!
Л е о п о р а
Що ж більш, ясновельможна?
Інфанта
Хіба ж надії всі розбити в серці можна?
Умови знаю я на поєдинку тім,
Але змогла б іще чинити опір їм.

Любов, мучителька безжалісна та ніжна,
Щораз навчає нас і хитрувати різно.
Леонора
Та що ж ви вдієте, як навіть смерть отця
Не розрізнила їм залюблені серця?
Хімена ж бо усім на очі появляє,
Що вже ненависті в душі її пемає.
І справді: як дуель король оголосив —
Вона пе вибрала нікого з-між бійців,
Вінками вкітчаних, на полі слави зрослих,
А Санчо прийняла невмілого до послуг,
їй мало бачити, що Санчо — первоук,
Що вперше він меча бере до юних рук,
І як не має він ні досвіду, ні слави,
То поєдинку жде Хімена без обави.
З усього бачити, що в справі цій вона
Свої повинності вичерпує до дна
І, по Родріговій нехибній перемозі,
Складе свій юний гнів у нього на порозі.
Інфанта
Це все збагнула я; та ревнощі страшні
Спокою не дають і душу рвуть мені.
Де ж захисту мені від них шукать, нещасній?
Л е о н о р а
У власній гідності, в високій крові власній,
Король бо суджений, а не підданець вамі
Інфанта
Родріго появив себе людським очам
Но простим, як усі, звичайним дворянином —
Ні! Лицарем його у нас зовуть єдиним,
Що сміливих царів у бої полопив
І Сіда, владаря, наймення заслужив.
Проте зборю себе,— не для людської мови,
А щоб не сплямити прекрасної любові,
І хай би навіть трон приречено йому,—

Свойого дару я назад не відійму.
Він переможе, так,— а я, сховавши муки,
Його повніша знов Хімені дати в руки.
Все знаєш ти. Душа від ран тяжких горить,—
Ходімо ж. Докінчу, що маю докінчить.

СЦЕНА IV

Хімена, Ельвіра.

Хімена

Ельвіро, скільки мук! Я знемоглась в одчаї!
Надії марні всі, і серце жах поймає.
До чого прагнути, чого в небес просить,
Як каяття мене спиняє кожну мить?
Двом перебійпикам дала я зброю в руки,
І хто з їх подола — однаково на муки:
Так — не відомщена отцева буде кров,
А так — навік моя утрачена любов.

Е л ь в і р а

Чи кривду сплатиться, чи милий переборе,—
Вам буде полегша від того, а не горе,
І доля, в тім бою свою явивши власть,
Хоч славу верне вам, хоч вам дружину дасть.

Хімена

Дружину! Хто ж бо з їх, Ельвіро, гіден того?
Убивця милого а чи отця мойого?
Чи той здола, чи той,— я взяти маю шлюб
З тим, хто кохану кров пролив як душогуб.
Горить душа моя,— і більше, ніж загину,
Я долі вироку боюся в цю хвилину.
Геть, помсто! Геть, любов! Із серця вас жену,
Як на страшну таку ви сходите ціну.
А ти, о господи, карателю паш гнівний,
Пошли суперникам на полі успіх рівний,
Щоб перемоги з них ні 'іой, ні той не мав.

Е л ь в і р а

Ви молите, щоб знов господь вас покарав!
З двобою того вам спокою не зазнати,
Як далі змусить він змагатись до відплати,
Високе у собі живити почуття
І знову важити на милого життя.
Ні! Краще хай ясний вінок його лавровий
Од помсти душу вам приверне до любові,
Хай із дуелем тим і гнів ваш одлетить,
І серця слухатись король вам ізвелить.

Хімена

Невже ти думаєш, що здатися ладна я?
Та ж обов'язок мій, печаль моя безкрая,
Не вдовольниться тим, що станеться двобій
І що король мені прокаже вирок свій.
Хай легко осягне Родріго перемоги,—
Моєї слави він не стопче тим під ноги,
І, хоч король йому звитягу провістив,
На нього тисячу найду я ворогів.

Е л ь в і р а

Що як за гордощі вас покарає доля
І кривдник упаде на бойовому полі?
Вам дозволяє честь умовкнути тепер,
А ви вагаєтесь! Та ж ваш отець умер,
І хай услід йому і ваш сконає милий —
Його не верне він з холодної могили...
Чи ще не досить вам, і ви до мук тяжких
Доконче хочете додати ще нових?
Як не зреклися ж ви своєї волі злої,—
Не варті ви й руки лицарської такої,
І станеться сумний, правдивий рішенець:
Дон Санчо поведе вас, пані, під вінець.

Хімена

Ельвіро, й так нема кінця моїм стражданням,
Нащо ж лихим мене жахати віщуванням?

Хотіла б од обох я утекти — шкода!
То як така мені вже доля випада,
Родріго без вагань волію я зустріти,
Щоб той не зав'язав мені навіки світу,
Кого ненавижу я серцем... Боже мій!
Яке видовище! Нема, нема надій!
СЦЕНА V
Дон Санчо, Хімена, Ельвіра.
Дон Санчо
До ваших, пані, ніг я цю приношу шпагу...
Хімена
Родріго кров на ній,— і ти ще мав одвагу,
Лукавий зраднику, на очі стать мені,
Мій найдорожчий скарб віддаючи труні!
О, годі, не німуй, одкрийсь, моя любове!
Один лише удар підступний, випадковий
І волю дав устам, і честь мені вернув,
І душу розпачем несвітським огорнув!
Дон Санчо
Стрівайте, я...
Хімена
Мовчи, згубителю проклятий
Мого коханого! Я знаю: подолати
Не міг ти славного у чесному бою,—
Ні! Руку зрадою затаврував своюі
На нагороду ждеш? Шкода і говоритиі
За мене мстившися, розбив життя мені тиі
Дон Сапчо
Ви й слухати мене не хочете... Ваш гнів...
Хімена
Я мала б слухати, як ти з брехливих слів
Хвалу б собі сплітав — і тішився без краю
З мойого злочину, з безмірного одчаю?
СЦЕНА VI
Дон Фернандо, дон Дієго, дон Аріас, дон Санчо,

дон Алонсо, Хімена, Ельвіра.

Хімена

Королю, годі вже таїтися мені
З тим, що читали ви в сердешній глибині.
Його любила я, це правда,— та для честі
На жертву зважилась коханого принести.
Ви бачили, як я глушила почуття,
Щоб відомститися за батькове життя!
Родріго нині вмер — то без вагань я можу
На спізиену любов змінити лють ворожу,
І помста, що мені повинністю була,
Коханням у душі розбитій проросла.
Дон Санчо смертного завдав мені удару,—
І серця жде мого як нагороди й дару.
Королю! Серце ж є і в королів людське І
Молю, приречення скасуйте ви тяжке!
Він хоче за двобій високої заплати —
Ладна я все йому, лиш не себе віддати,
В монастирі свого чекатиму кінця
І плакатиму там за милого й отця.

Дон Дієго

Кохає,— і чуття нарешті появила,
В якім нема гріха.

Дон Фернандо

Хімено, ти змилила:
Живе Родріго твій; об чесній боротьбі
Олживе Санчо дав справоздання тобі.

Дон Санчо

^ В раптовім гніві цім не винен я, королю:
Я йшов, суперника викопуючи волю,
Сказати, що коли мене він переміг,
Зненацька вибивши цю шпагу з рук моїх,
То мовив: "Краще вже хай буде невідомість,
Та на Хімену кров не упаде натомість.
На очі королю я зараз маю стать,—

Ти ж поспіши, щоб їй всю правду розказать
І в імені моїм свою віддати зброю".
І от Хімену я призвів до неспокою
Цією шпагою: побачила мене —
І пойняло її обурення страшне,
Що плине з джерела надмірної любові,
Аж я промовити не годен був ні слова,
Що ж! Хай подоланий, я щастя маю в тім,
Що, хоч кінець прийшов сподіванкам моїм,
Хоч мрію згублено без вороття останню,
Я шлях уторував прекрасному коханню.
Дон Фернандо
З ясного сорому пе червоній, дитя,
Не крий шляхетного свойого почуття:
Ти тіні батьковій свій борг сплатила гойно,
І слава знов твоя вернулася достойно.
Родріго тим уже спокутував свій гріх,
Що стільки небезпек зазнав од рук твоїх,
Ти бачиш, що само так присудило небо;
Про батька думала — подумай же й про себе,
Веління виконай покірливо моє,
Що мужа любого і жданого дає.
СЦЕНА VII
Дон Фернандо, дои Діего, дон Аріас, дон Родрі-
го, дон Алонсо, дон Санчо, Інфанта, Хімена,
Леонора, Ельвіра.
Інфанта
Облиш печаль свою і не тужи, Хімено,
І нареченого прийми, як дар, від мене.
Дон Родріго
Королю, гніву ви на мене не кладіть,
Що я з побожністю клонюсь Хімені в ноги.
Я не скористую ні з права перемоги,
Ні з волі короля, о панно! Я свою
Приніс вам голову. Покірно віддаю

її на правий суд. Коли вам того мало,
Що досі я вчинив,— молю, щоб ви сказали,
Чим можу я тяжкий спокутувати гріх!
Чи поєдинків ви жадаєте нових,
Чи прагнете, щоб я перевершив героїв,
Щоб серце ваше тим стражденне заспокоїв,
Чого іще ніхто не бачив на землі,—
Скажіть же — я помчусь па вітровім крилі
Шукати подвигів, світи перевертати,
Ще слави більшої до слави додавати.
Коли ж вас тільки смерть моя задовольнить,
Коли так ваша честь і гордість вам велить,—
Убийте винного ви власною рукою.
Той, хто подоланий не був у жаднім бої,
Єдиній вам життя ладен своє віддать.
Ніхто б мене не міг на світі покарать,
Крім неоружної, коханої навіки!
Та тільки як умру і тим свій гріх великий
Візьму в могилу я,— мене ви не кленіть
І часом по мені, убитому, зітхніть:
"Він не загинув би, коли б не знав кохання".
Хімена
Родріго, встань. Мої ви знаєте страждання,
Королю. Слів своїх не можу я зректись,
Але й ненависті не маю, як колись.
Коли король велить — ми слухати повинні.
Та як на вирок ваш схиляюся я нині,
То чи ж дозволите, королю, під вінець
Вести мене тому, від кого вмер отець?
Чи справедливості не буде на заваді
Цей шлюб нечуваний? Як ви, королю, раді
Для трону вашого Родріго зберегти,
То чи ж дозволите у дім його ввійти
Хімені? Чи дасте мене йому в дарунок?
Я ж вічно питиму, як смертодайний трунок,

Свідомість, що отця мойого він убив
І кровію мені за це не заплатив!
Дон Фернандо
Час відміняє все. Що гніває нас нині,
Те взавтра можемо простити ми людині.
Родріго мужністю навік тебе здобув,
Та ворогом тобі я б непрощенним був,
Якби прискорював, що з часом має статись,
І силував тебе з ним зараз обвінчатись.
Ні — рік тобі даю, щоб сльози осушить.
Родріго! Знов прийшла для тебе славна мить!
Прийми ж із рук моїх моєї ласки вияв.
Як маврів у краю ти нашому розвіяв —
Війська мої веди на їхні береги
І плем'я їх рубай вороже до ноги.
Ти Сідом звешся в них,— тепер подбай же, сину,
Щоб стати королем на їхню всю країну.
Та серед подвигів про неї пам'ятай,
Любов Хіменипу і шану здобувай.
Дон Родріго
Щоб чеспо заслужить Хіменине кохання
І ваше вволити, королю мій, бажання,
Яких би подвигів я довершить не міг!
Огрітий променем таких надій святих,
Я найстрашнішого не побоюсь походу!
Дон Ферпандо
Іди ж! Хімепу ти дістанеш в нагороду,
Як стріне славою тебе моя земля.
Вповай лише на час і вір у короля,
Що слова пе зламав ніколи ще свойого.
Іди! Ясна тобі хай стелеться дорога.